

III.5. Алтернативна брига о деци

III.5.1. Смернице УН за алтернативно старање о деци⁸⁵

I. СВРХА

1. Овим Смерницама настоји се да се оснажи примена Конвенције о правима детета и одговарајућих одредаба других међународних инструмената, који се односе на заштиту и добробит деце којој је ускраћено родитељско старање или која су изложена таквом ризику.

2. Имајући у виду ове међународне инструменте те узимајући у обзир знања и искуства која се развијају у овом подручју, Смернице утврђују пожељно усмерење за политику и праксу. Припремљене су како би биле на широком располагању у свим секторима који се директно или индиректно баве питањима везаним за алтернативно старатељство, а њима се посебно настоји:

- (а) Подупрети напоре да се деца задрже или врате на старање у сопствену породицу, или уколико то није могуће, да се пронађе друго одговарајуће или трајно решење, укључујући усвајање и кафафу по исламском праву;
- (б) Осигурати да се, током периода у којем се таква трајна решења траже, или у случајевима када она нису могућа или нису у најбољем интересу детета, утврде и пружи најприкладнији облици алтернативног старатељства, под условима који подстичу потпун и складан развој детета;
- (е) Помоћи и потстаћи владе да боље примењују своје одговорности и обавезе у том погледу, имајући у виду економске, социјалне и културне услове који превладавају у свакој држави, те
- (д) Усмеравати политике, одлуке и активности свих који се баве питањима социјалне заштите и бриге о деци, како у јавном тако и у приватном сектору, укључујући цивилно друштво.

II. ОПШТА НАЧЕЛА И ПЕРСПЕКТИВЕ

A. Дете и породица

3. С обзиром на то да је породица темељна основа друштва и природна средина за развој, добробит и заштиту деце, првенствено треба уложити напоре да се детету омогући да остане или се врати на старање својим родитељима или, у одговарајућим случајевима, другим члановима уже породице. Држава треба да осигура да породице у својој улози старатељства имају приступ одговарајућим облицима подршке.

4. Свако дете и млада особа треба да живи у окружењу које му/јој пружа подршку, заштиту и бригу, те подстиче развој његовог/њеног потпуног потенцијала. Деца која имају неодговарајућу родитељску бригу или су сасвим без ње, изложена су посебном ризику да буду лишена таквога брижног окружења.

5. У случајевима када сопствена породица, чак ни уз одговарајућу потпору, није у стању да пружи детету одговарајућу бригу, односно уколико га/је напусти или га/је се одрекне, држава је одговорна да заштити права детета и осигура му/јој одговарајућу алтернативну заштиту, у сарадњи с, или путем надлежних

⁸⁵ Guidelines for the Alternative Care of Children, Distr. LIMITED A/HRC/11/L.13, 15 June 2009.

локалних власти и овлашћених организација цивилног друштва. Улога је државе путем својих меродавних тела да осигура надзор сигурности, добробити и развоја сваког детета смештеног у услове алтернативног смештаја, а такође да спроводи и редовне провере старатељства које се пружа.

6. Све одлуке, иницијативе и приступе који улазе у оквир ових Смерница треба доносити и спроводити индивидуално, од случаја до случаја, првенствено водећи рачуна о осигуравању заштите и сигурности детета, водећи се његовим/њеним најбољим интересом и правима, у складу с принципом недискриминације, те водећи у одговарајућој мери рачуна о родној перспективи. Притом је потребно у потпуности поштовати право детета да се с њиме/њоме саветује и да се његови/њени ставови узму у обзир у складу с његовим/њеним развојним способностима и на темељу његовог/њеног приступа свим потребним информацијама. Треба предузети све могуће напоре како би се омогућило да такво саветовање и пружање информација буду на језику којим се дете служи.

7. У примени ових Смерница, одређивање најбољег интереса детета треба да се спроводи на начин да се утврде такви начини поступања у заштити деце којој је ускраћено родитељско старање или која су изложена таквом ризику, који на најприкладнији начин задовољавају њихове потребе и права, узимајући у обзир потпун и индивидуални развој њихових права унутар њихових породица, социјалног и културног окружења, те њиховог статуса као субјекта права, како у тренутку када се одлука доноси, тако и дугорочно. Овај поступак доношења одлуке треба да *inter alia* узме у обзир право детета да буде саслушано и да се његови/њени ставови узму у обзир у складу са његовим/њеним узрастом и зрелошћу.

8. Државе треба да развију и спровode свеобухватну политику бриге о деци и њиховој заштити, у оквиру своје опште социјалне политике друштвеног развоја, водећи рачуна о томе да побољшају постојеће облике пружања алтернативног смештаја у складу с начелима садржаним у овим Смерницама.

9. У оквиру својих настојања да спрече одвајање деце од њихових родитеља, државе треба да настоје да осигурају одговарајуће и културолошки осетљиве мере:

(а) Подржати породична окружења чији су капацитети ограничени чиниоцима као што су инвалидитет, употреба алкохола или опојних дрога, дискриминација породица мањинског или староседелачког порекла, односно оних које живе у подручјима захваћеним оружаном сукобима или су под страном окупацијом;

(б) Пружити одговарајућу бригу и заштиту деци из рањивих група, рецимо деци која су жртве злостављања или искоришћавања, напуштеној деци; деци која живе на улици, деци рођеној ван брачне заједнице, деци која су без пратње или су одвојена од родитеља, расељеној деци или деци-избеглицама, деци радника-миграната; деци тражилаца азила или деци оболелој од ХИВ-а/АИДС-а или изложеној ХИВ-у/АИДС-у и другим озбиљним болестима.

10. Посебне напоре треба уложити како би се сузбила дискриминација на темељу било каквог статусног обележја детета или његових/њених родитеља, укључујући сиромаштво, етничко порекло, веру, род, психички или физички инвалидитет, изложеност или оболелост од ХИВ-а/АИДС-а или других озбиљних физичких или психичких болести, рођење ван брака те друштвену или економску стигматизованост и сва друга статусна обележја или околности које могу довести до напуштања и/или издвајања детета из породице.

Б. Алтернативна брига

11. Све одлуке везане уз алтернативну бригу треба доносити у потпуности узевши у обзир како је пожељно да се у принципу дете задржи што је ближе могуће своме пребивалишту, како би се омогућио лакши контакт и потенцијална реинтеграција у породицу, те на најмању могућу меру свело нарушавање образовног, културног и друштвеног живота детета.

12. Одлуке везане уз децу у систему алтернативне бриге и смештаја, укључујући и ону у систему неформалне заштите, треба доносити узевши у обзир важност да се деци осигура стабилан дом и задовоље њихове основне потребе сигурне и сталне везе с особама које се о њима старају, при чему је опште гледајући кључни циљ трајно збрињавање.

13. Деца се у сваком тренутку морају третирати с уважавањем и достојанством; она морају да буду делотворно заштићена од злостављања, занемаривања и свих облика искоришћавања, било од пружаоца заштите, вршњака или трећих особа, без обзира на окружење у којем се приликом осигуравања смештаја могу наћи.

14. Издвајање детета из породице треба посматрати као последњу меру којој се прибјегава и, кад год је то могуће треба да буде привремена и да траје што је могуће краће. Одлуке о издвајању треба редовно ревидирати, а враћање детета на родитељску старатељство, након што изворни узроци издвајања буду уклоњени или решени, треба да буде у дететовом најбољем интересу, у складу с проценом предвиђеном у ставу 49.

15. Финансијско и материјално сиромаштво или услови, директно и искључиво повезани са таквим сиромаштвом, никада не смеју бити једино оправдање за издвајање детета из родитељског старатељства, прихватање детета у систем алтернативне заштите или пак за спречавање његове реинтеграције, већ такву ситуацију треба посматрати као упозорење за потребу пружања одговарајуће подршке породици.

16. Посебна пажња мора се посветити подстицању и осигуравању свих других права која су посебно битна за децу без родитељског старатељства, а која – између осталог укључују и приступ образовању, здравственим и другим основним услугама, право на идентитет, слободу вере или уверења, језика, те заштиту власничких права, као и права наслеђивања.

17. Браћу и сестре са постојећим везама у начелу не треба раздвајати приликом смештаја у систем алтернативне заштите, осим у случајевима када постоји изражен ризик од злостављања или други оправдан разлог који је у најбољем интересу детета. У сваком случају, треба предузети све кораке како би се браћи и сестрама омогућило одржавање међусобних контаката, осим ако то није супротно њиховим жељама или противно њиховом најбољем интересу.

18. С обзиром на то да се у већини земаља о највећем броју деце без родитељског старатељства неформално старају њихови рођаци или друге особе, државе требају у складу с овим Смерницама да осмисле одговарајуће начине којима ће осигурати добробит и заштиту деце која су у таквом облику неформалне заштите, узимајући у обзир културне, економске, полне и верске разлике, те поступке који нису противни правима детета нити његовом/ њеном најбољем интересу.

19. Ниједно дете никада не сме бити без подршке и заштите законског старатеља или друге овлашћене одговорне одрасле особе или меродавног јавног тела.

20. Пружање алтернативне заштите никада не сме бити повезано с примарним циљем промоције политичких, верских или економских циљева пружаоца/лаца заштите.

21. Коришћење институционалне заштите треба ограничити на случајеве у којима је такво окружење посебно прикладно, потребно и конструктивно за поједино дете, те је у његовом/ њеном најбољем интересу.

22. Према преовлађујућем мишљењу стручњака, алтернативну бригу за млађу децу, посебно ону млађу од 3 године, треба осигурати у окружењима која се заснивају на породицама. Изузеци од овога могу бити оправдани у случајевима спречавања раздвајања браће и сестара те када је такав смештај хитне природе или је унапред одређен, врло ограниченог трајања и уз планирану реинтеграцију у породицу, или пак резултира другим одговарајућим дугорочним рјешењем за бригу о детету.

23. С обзиром да се подразумева да институције и породични облици заштите треба међусобно да се допуњавају у задовољењу потреба деце, у ситуацијама када велике установе за пружање институционалне заштите (институције) ипак још опстају, треба развијати алтернативна решења у контексту опште стратегије деинституционализације, уз прецизно одређене опште и специфичне циљеве који ће омогућити њихову поступну елиминацију. Како би то оствариле, државе морају у систему заштите да успоставе стандарде који ће осигурати квалитет и услове који погодују развоју детета, као што су индивидуализована заштита, односно заштита која се пружа малим групама, а такође и евалуирати постојеће установе с обзиром на постављене стандарде.

Код доношења одлука о оснивању или дозвола за оснивање нових установа за пружање институционалне заштите, било у јавном или приватном сектору, треба у потпуности узети у обзир циљ и стратегију деинституционализације.

В. Мере за подстицање спровођења

24. Државе треба у највећој мери у којој им то допуштају расположиви ресурси и, када је то примерено, унутар оквира развоја сарадње, да расподеле људске и финансијске ресурсе којима ће правовремено осигурати оптимално и поступно спровођење ових Смерница на свом целокупном подручју. Државе треба да омогуће активну сарадњу свих меродавних власти и да интегришу питања везана уз добробит деце и породице у делокруг свих министарстава која су директно или индиректно повезана с њиховим решавањем.

25. Државе имају одговорност да утврде потребу и да затраже међународну сарадњу у примени постојећих Смерница. Захтеве за таквом сарадњом треба помно размотрити

и на њих позитивно одговорити кад год је то могуће и кад год је примењиво. Појачана примена ових Смерница треба да има улогу у програмима развоја сарадње. Приликом пружања помоћи некој држави, страна тела треба да се уздрже од сваке иницијативе која није у складу с овим Смерницама.

26. Ниједан део ових Смерница не сме се тумачити као подстицање или прихватање нижих стандарда од оних који постоје у одређеним земљама, укључујући и њихово законодавство. Исто тако, меродавне власти, професионалне организације и други позивају се да припреме националне или специфичне стручне смернице које се темеље на садржају и ових Смерница.

III. ПОДРУЧЈЕ ПРИМЕНЕ СМЕРНИЦА

27. Ове Смернице односе се на одговарајућу примену и услове формалне алтернативне заштите која се пружа свим особама млађим од 18 година, осим у случајевима када закон који се примењује на дете не одреди раније границу пунолетства. Само када је то назначено, ове се Смернице односе и на окружења у којима се пружа неформална заштита, уз пуно уважавање, како важне улоге коју имају проширена породица и заједница, тако и обавеза које има држава према деци о којој се не брину њихови родитељи нити законски заступници или пак старатељи, као што је одређено у Конвенцији о правима детета.

28. Начела садржана у овим Смерницама примењују се такође, када је то прикладно, на младе особе које се већ налазе у систему алтернативне заштите те које, пошто постану пунолетне, према закону који се на њих примењује, имају потребу за континуираном бригом или заштитом током прелазног периода.

29. За потребе ових Смерница и посебно уз изузетке наведене у ставу 30. примењују се ове дефиниције:

- (а) Деца без родитељског старања: сва деца о којој се свакодневно током ноћи не брине барем један од родитеља, из било којег разлога и под било којим условима. Деца без родитељског старања

која се налазе изван земље у којој имају пребивалиште или су жртве ванредних ситуација могу се одредити као:

(а 1) „без пратње“, ако се о њима не брине неко од рођака или друга одрасла особа која је према закону или обичају одговорна за то;

(а 2) „одвојена“, ако су одвојена од ранијег законског заступника или прирас ног старатеља, а која притом могу бити и у пратњи другог рођака.

(б) Алтернативна брига може имати ове облике:

(б 1) неформална брига: било који облик приватног уређења бриге која се пружа у породичном окружењу, у оквиру којег се о детету стално и на неодређено време брину рођаци или пријатељи (неформална родбинска брига) или друге особе, на индивидуалној основи, на иницијативу детета, његових родитеља или неке друге особе, без да је такав договор одредило тело управне или правосудне власти или друго прописно овлашћено тело;

(б 2) формална брига: сваки облик бриге који се пружа у породичном окружењу, који је наложило меродавно управно тело или судски орган, те сваки облик бриге који се пружа у институционалном окружењу, укључујући и приватне установе, без обзира на то је ли он последица управних или судских мера.

(е) С обзиром на окружење у којем се пружа, алтернативна брига може бити:

(е 1) сродничка брига: брига у породичном окружењу унутар проширене породице детета или код блиских породичних пријатеља које дете познаје, било формалне или неформалне природе;

(е 2) хранитељска брига: ситуације у којима за потребе пружања алтернативне бриге меродавне власти смештају децу у домаћинство породице који није дететова породица, а која је одабрана, квалификована, одобрена и надзирана за пружање такве бриге;

(е 3) остали облици смештаја у породични облик бриге или окружење налик породици;

(е 4) институционална брига: брига која се пружа у било ком непородичном групном окружењу, као што су сигурна места за хитне ситуације, транзитни центри у ванредним ситуацијама те све друге установе за пружање краткорочне и дугорочне институционалне бриге, укључујући и групне домове;

(е 5) облици самосталног становања деце уз надзор.

(д) Субјекти одговорни за пружање алтернативне бриге могу бити:

(д 1) агенције – јавна или приватна тела и службе које организују алтернативну бригу о деци;

(д 2) институције – појединачне јавне или приватне установе које пружају институционалну бригу о деци.

30. Опсег алтернативнебриге предвиђен овим Смерницама не укључује, међутим:

(а) Особе млађе од 18 година које су одлуком судских или управних власти лишене слободе јер су под сумњом, оптужене или санкционисане због кршења закона, а чију ситуацију покривају Стандардна минимална правила УН-а за спровођење судских поступака према малолетницима' и Правила УН-а за заштиту малолетника лишених слободе”:

(б) Брига код усвојитеља од тренутка када је дете успешно смештено на основу правоснажног решења о усвојењу детета, а од којег тренутка се за потребе ових Смерница сматра да је дете на родитељском старању (ове су Смернице, међутим, примењиве за време смештаја које претходи усвајању или током пробног смештаја детета код потенцијалних усвојитеља, у мери у којој су ускла-

ђене са захтевима који уређују такав смештај, а које прописују други меродавни међународни инструменти);

- (е) Неформални облици бриге током којих дете добровољно остаје код рођака или пријатеља ради одмора и из разлога који нису повезани с општом неспособношћу или неспремношћу родитеља да му пружи одговарајућу бригу.

31. Меродавне власти и друге заинтересоване стране такође се позивају да се користе овим Смерницама на одговарајући начин у интернатима, болницама, центрима за децу с физичким или психичким инвалидитетом или другим посебним потребама, камповима, радним местима или другим местима која могу бити одговорна за бригу о деци.

IV. ПРЕВЕНЦИЈА ПОТРЕБЕ ЗА АЛТЕРНАТИВНОМ БРИГОМ

А. Подстицање родитељске бриге

32. Државе треба да спроводе политике које осигуравају подршку породицама да испуњавају своје одговорности према детету и подстичу право детета да успостави однос с оба родитеља. Те политике треба да буду усмерене на темељне узроке одрицања и напуштања деце или издвајања из породица и да осигуравају, *интер алиа*, право на регистрацију рођења, приступ одговарајућем стамбеном збрињавању те основним здравственим и образовним услугама, као и услугама социјалне заштите, а такође и подстицања мере сузбијања сиромаштва, дискриминације, маргинализације, стигматизације, насиља, злостављања детета те сексуалног злостављања и злоупотребе опојних супстанци.

33. Државе треба да развијају и спроводе доследне породичне политике које узајамно оснажују своје деловање и осмишљене су са циљем подстицања и јачања способности родитеља да се брину о својој деци.

34. Државе треба да спроводе делотворне мере за превенцију одрицања и напуштања деце те издвајања деце из њихових породица. Социјалне политике и програми треба да, *inter alia*, оснаже породице ставовима, вештинама, способностима и алатима који ће им омогућити да на одговарајући начин својој деци осигурају заштиту, бригу и развој. У ту сврху треба укључити комплементарне капацитете државе и цивилног друштва, укључујући и невладине организације и организације локалне заједнице, верске вође и медије. Такве мере социјалне заштите треба да укључе:

- (а) Услуге усмерене на јачање капацитета породице, као што су семинари за унапређење родитељских вештина и друге врсте сусрета са родитељима, подстицање позитивних односа између деце и родитеља, вештине решавања сукоба, могућности запошљавања, остваривање прихода и, када је то потребно, социјалну помоћ;
- (б) Социјалне услуге и службе за пружање подршке, као што су дневни смештај, службе за медијацију и мирење, лечење зависности од опојних дрога, финансијска потпора, и службе за родитеље и децу с тешкоћама у развоју. Такве услуге, за које је пожељно да буду интегрисане и ненаметљиве, треба да имају директан приступ у заједници и треба активно да укључе породице као партнере, те удруже своје ресурсе са ресурсима заједнице и старатеља;
- (е) Политике за младе које настоје да оснаже младе да се на позитиван начин суоче с изазовима свакодневног живота, укључујући и одлуку о напуштању родитељског дома те припремање будућих родитеља да доносе утемељене одлуке о свом сексуалном и репродуктивном здрављу и да испуне своје обавезе у том погледу.

35. За подршку породицама треба се користити различитим допунским методама и техникама, које се разликују током поступка пружања подршке, а међу њима су кућне посете, групни састанци са другим

породицама, сусрети посвећени решавању конкретних проблема и осигуравање обавеза конкретних породица. Оне треба да буду усмерене како на подстицање односа унутар породице, тако и на интеграцију породице у заједницу.

36. У складу с локалним законима, посебну пажњу треба посветити пружању и подстицању подршке и услуга намењених самохраним и адолесцентним родитељима и њиховој деци, било да су рођена у брачној заједници или ван ње. Државе треба да осигурају да адолесцентни родитељи задрже сва права која произлазе из њиховог статуса и као родитеља и као деце, укључујући и приступ одговарајућим услугама потребним за њихов сопствени развој, потпорама на које као родитељи имају право, те њихово право наследства. Нужно је усвојити мере којима се осигурава заштита трудним девојкама адолесцентског узраста, како би се загарантовало да не прекидају своје школовање. Такође, треба уложити напоре да се смањи стигма која се повезује са самохраним и адолесцентним родитељством.

37. Браћи и сестрама који остану без родитеља или старатеља, а желе да остану да живе заједно у сопственом домаћинству, потребно је пружити подршку и услуге уколико је најстарије дете спремно и оцењено као способно да преузме улогу *главе породице*. Државе треба да осигурају, између осталог, и именовање законског заступника, одговорне одрасле особе или, када је то примерено, јавног тела које има правну обавезу да делује као старатељ, у складу с одредбама наведеним у ставу 19, да таква домаћинства уживају прописану заштиту од свих облика искоришћавања и злостављања, а такође добивају подршку и супервизију локалне заједнице и њезиних меродавних служби, као што су социјални радници, с посебном бригом о здрављу, условима становања, образовању и наследним правима деце. Посебну пажњу треба посветити осигурању да дете које је преузело улогу *главе породице* задржи сва права која произлазе из његовог/њеног статуса детета, укључујући и приступ образовању и слободном времену, уз сва права која му/јој припадају као *глави породице*.

38. Државе треба да осигурају могућности за дневну бригу о деци, укључујући и дневни боравак у школи те привремени одмор (енгл. *ресpite care*), који родитељима омогућује да се боље носе са свим одговорностима према породици, укључујући и додатне одговорности повезане са бригом о деци с посебним потребама.

Б. Превенција издвајања из породице

39. Потребно је припремити и доследно примењивати одговарајуће критеријуме засноване на чврстим стручним начелима те на темељу њих процењивати ситуацију у којој се налазе дете и породица, укључујући и стварну и потенцијалну могућност породице да се брине о детету у случајевима када надлежне власти или агенција имају утемељене разлоге да сматрају да је добробит детета угрожена.

40. Одлуке везане уз издвајање деце или реинтеграцију треба да се темеље на таквој процени, а треба да их доносе за то квалификовани и оспособљени стручњаци, у име или по овлашћењу меродавних тела, уз пуно саветовање са свим заинтересираним странама и имајући у виду потребу за планирањем будућности детета.

41. Државе се позивају да усвоје мере за остваривање интегралне заштите и права током раздобља трудноће, породјаја и дојења, а у сврху осигурања достојанствених и равноправних услова за одговарајући развој трудноће и бриге о детету. Стога будућим мајкама и очевима, а посебно адолесцентним родитељима који имају потешкоћа у извршавању својих родитељских дужности, треба осигурати програме подршке. Такви програми треба да буду усмерени на оснаживање мајки и очева да достојанствено обављају своје родитељске одговорности те на уклањање околности које би их могле навести да се одрекну детета због сопствене рањивости.

42. У случајевима напуштања или одрицања детета, државе треба да осигурају да се то спроводи у условима у којима је детету осигурана поверљивост и сигурност те уз поштовање дететовог права на информацију о сопственом пореклу, кад је то примерено и могуће према важећим законима одређене државе.

43. Државе треба да обликују јасне политике поступања у ситуацијама када је дете напуштено анонимно, а којима се предвиђа хоће ли се и на који начин спроводити поступак проналажења породице, спајања породице или смештаја детета у проширену породицу. Јасне политике такође треба да омогуће правовремено доношење одлука о дететовој подобности за трајни смештај у породицу и организовања тог смештаја у најкраћем року.

44. У случајевима када се родитељ или законски старатељ обрати јавној или приватној агенцији или установи и изрази намеру да се трајно одрекне детета, држава треба породици да осигура саветовање и социјалну потпору којима је циљ да оснажи породицу и да јој помогне да настави да се брине о детету. Ако такви напори не донесу резултате, социјална или друга одговарајућа служба треба да спроведе стручну процену како би се утврдило постоје ли други чланови породице који желе да преузму трајну одговорност за дете, као и јесу ли таква решења у најбољем интересу детета. У случајевима када таква решења нису могућа или пак нису у најбољем интересу детета, треба предузети напоре да се у разумном року пронађе трајан смештај у породично окружење.

45. Када се родитељ или старатељ обрати јавној или приватној агенцији или установи, у жељи да дете смести на краћи рок или на неодређено време, држава треба да осигура саветовање и социјалну потпору како би се оснажило и помогло породици да настави бригу о детету. Дете треба прихватити у систем алтернативне бриге тек након што се исцрпе све друге могућности и утврди постојање прихватљивих и оправданих разлога за прихват деце у систем заштите.

46. Наставницима и другима који раде с децом треба осигурати посебну обуку како би им се помогло да препознају ситуације злостављања, занемаривања, искоришћавања или ризик од напуштања, те да о таквим случајевима извести надлежна тела.

47. Све одлуке о издвајању детета из породице против жеље његових родитеља, морају доносити надлежна тела у складу с важећим законима и процедурама, те подложно судској контроли, при чему се родитељима гарантује право на жалбу и приступ одговарајућем правном заступању.

48. У случају лишавања слободе јединога или главног старатеља детета, као последице превентивног задржавања или изрицања казне, треба кад год је то могуће применити *незатворске* мере и казне задржавања, узимајући пажљиво у обзир најбољи интерес детета. Државе такође треба да узму у обзир најбољи интерес детета приликом доношења одлуке треба ли издвојити дете рођено у затвору, односно дете које живи у затвору с родитељем. Издвајање те деце треба посматрати на исти начин као и у другим случајевима када се разматра раздвајање. Потребно је уложити максималне напоре да деца која остану у затвору с родитељем имају осигурану одговарајућу бригу и заштиту, зајамчен статус слободних појединаца те приступ активностима у заједници.

В. Подстицање породичне реинтеграције

49. Како би се дете и породица припремили за могући повратак детета у породицу и притом се осигурала одговарајућа подршка том процесу, животну ситуацију детета треба да процени за то овлашћена особа или мултидисциплинарни тим, у консултацији са различитим заинтересованим субјектима (дететом, породицом, алтернативним старатељем), како би се одлучило је ли реинтеграција детета у породицу могућа и у његовом/њеном најбољем интересу, те које кораке притом треба укључити и под чијим надзором.

50. Сврху реинтеграције и основног задатка породице и алтернативног старатеља везане уз тај процес треба изложити у писаном облику, и с њима треба да се сложе све заинтересоване стране.
51. Надлежно тело треба да припреми, подржи и надзире редовне и одговарајуће контакте детета и његове породице, одређене са специфичном сврхом реинтеграције.
52. Након што одлука о реинтеграцији детета у породицу буде донесена, тај процес треба остваривати поступно и под надзором, уз пропратне додатне мере, као и мере потпоре које узимају у обзир узраст детета, његове потребе и развојне способности те узроке који су довели до издвајања.

V. ОКВИР ПРУЖАЊА ЗАШТИТЕ

53. Како би се задовољиле специфичне психо-емотивне, социјалне и друге потребе сваког детета без родитељског старања, државе морају да предузму све потребне мере не би ли осигурале све законске и финансијске услове и политике, који уређују могуће облике алтернативне бриге, при чему се приоритет даје породичној бризи и бризи у заједници.
54. Државе морају да осигурају расположивост различитих облика алтернативне бриге који су у складу с општим начелима ових Смерница, а укључују хитан смештај, краткорочну и дугорочну бригу.
55. Државе треба да осигурају да сва тела и сви појединци укључени у пружање алтернативне бриге о деци имају овлашћења меродавних тела, која њихов рад редовно прате и контролишу придржавање ових Смерница. У ту сврху ова тела треба да припреме одговарајуће критеријуме за процену професионалне и етичке прикладности пружалаца бриге, као и за њихову акредитацију, праћење и надзор.
56. Везано уз облике неформалне бриге о детету, било унутар проширене породице, код пријатеља или трећих лица, државе треба, када је то примерено, да подстакну пружаоце таквих облика бриге да о томе обавесте надлежне власти како би они и дете могли да примају сву потребну финансијску и другу помоћ, која је у служби добробити и заштите детета. Када је то могуће и примерено, државе треба да подстакну и омогуће неформалним пружаоцима бриге, уз сагласност детета и његових родитеља, да након истека одговарајућег рока формализују облик пружања бриге, уколико се до тада показало како је тај облик бриге у најбољем интересу детета и очекује се да ће се наставити у догледној будућности.

VI. ОДРЕЂИВАЊЕ НАЈПРИКЛАДНИЈЕГ ОБЛИКА ЗАШТИТЕ

57. Доношење одлуке о алтернативној бризи у најбољем интересу детета мора се одвијати уз судску, административну или другу одговарајућу и одобрену процедуру, уз правна јамства која, када је то примерено, укључују правно заступање у корист детета у било ком судском поступку. Одлуке се морају темељити на ригорозној процени, планирању и испитивању, које – кад год је то могуће – изводи мултидисциплинарни тим за то квалификованих стручњака, тачно утврђеним структурама и механизмима на индивидуалној основи. У свим етапама треба се у потпуности саветовати са дететом, у складу с његовим развојним способностима, а такође и са његовим родитељима или старатељима. У ту сврху свим заинтересованим странама треба пружити све потребне информације на темељу којих оне могу да доносе своје мишљење. Државе треба да предузимају све могуће напоре, како би осигурале одговарајуће ресурсе те канале за оспособљавање и признавање стручњака одговорних за одређивање најбољег облика бриге, не би ли се омогућило усклађивање с овим одредбама.
58. Процену треба спроводити у најкраћем року, темељно и пажљиво. Притом треба узети у обзир непосредну сигурност и добробит детета, као и његову дугорочну заштиту и развој, а треба укључити и

- особне и развојне карактеристике детета, етничко, културно, језичко и верско порекло, те породично и друштвено окружење, досадашње здравствено стање и било какве посебне потребе.
59. Почетне и контролне извештаје треба користити као кључне алате за планирање одлука од тренутка њиховог приспећа од меродавних власти надаље, како би се, *интер алиа*, избегли непотребни застоји и противречне одлуке.
60. Честе промене у окружењу у којем се детету пружа заштита, имају штетно деловање на његов развој и способност стварања блиских односа с другима, те их треба избегавати. Краткорочни смештај треба да буде усмерен на стварање услова за одговарајуће трајно решење. Без непотребног одуговлачења треба осигурати трајност смештаја детета његовом реинтеграцијом са нуклеарном или проширеном породицом, или – када то није могуће – смештањем у алтернативно стабилно породично окружење, или – у случајевима који се односе на став 21. осигурати одговарајућу институционалну бригу.
61. Планирање пружања и трајности заштите треба спровести што је раније могуће, у идеалном случају пре него што дете уђе у систем заштите, а притом ваља узети у обзир непосредне и дугорочне предности и недостатке сваке могућности која се разматра, те укључити краткорочне и дугорочне предлоге.
62. Планирање бриге и трајног смештаја треба у првом реду темељити на природи и квалитету односа детета са његовом породицом, затим способности породице да штити добробит и складан развој детета, потреби или жељи детета да се осећа делом породице, пожељности задржавања детета у његовој заједници и држави; његовом културном, језичком и верском пореклу, а такође и односима с браћом и сестрама, у сврху избегавања њихова раздвајања.
63. План треба јасно навести, *inter alia*, циљеве смештаја, те мере помоћу којих ће се ти циљеви остварити.
64. Дете и његови родитељи или законски заступници треба да буду потпуно информисани о могућностима алтернативне бриге, о последицама које произлазе из сваке од њих, као и о својим правима и обавезама у сваком од тих случајева.
65. Припрему, извршење и евалуацију заштитне мере у односу на дете треба спровести у највећој могућној мери уза судјеловање његових/њених родитеља или законских заступника и потенцијалних хранитеља и пружалаца бриге, а с обзиром на његове/њене конкретне потребе, уверења и посебне жеље. На захтев детета, родитеља или законских заступника, у саветовање и доношење било каквих одлука могу се укључити и друге особе које имају важну улогу у дететову животу, а према дискреционој одлуци меродавног тела.
66. Државе морају да осигурају да свако дете смештено у алтернативну бригу темељем меродавног суда, судског већа, односно управног или другог надлежног тела, а такође и његови родитељи или друге особе с родитељским одговорностима, има могућност да подноси жалбе суду на одлуке о смештају те да је информисано о својим правима да поднесе такве жалбе и има потребну помоћ у томе.
67. Државе морају сваком детету смештеном на привремену бригу осигурају право на редовну и темељну процену (пожељно барем свака три месеца) примерености бриге и поступања, која посебно узима у обзир индивидуални развој детета и све промене у потребама или догађањима у дететовом породичном окружењу, те прикладност и потребу за постојећим смештајем у тим околностима. Ту процену треба да изводе квалификоване и овлашћене особе, а у њу треба у потпуности укључити како дете, тако и све значајне особе у дететовом животу.
68. Дете треба припремити на све промене у окружењу у којему му се пружа брига, а које су последица поступака планирања и процене.

VII. ПРУЖАЊЕ АЛТЕРНАТИВНЕ БРИГЕ

А. Политике

69. Одговорност је државе или одговарајућег нивоа власти да осигура развој и спровођење координираних политика везаних уз формалну и неформалну бригу о свој деци без родитељске бриге. Те политике треба да се темеље на поузданим информацијама и статистичким подацима. Оне треба да одреде поступак утврђивања ко је одговоран за дете, узимајући у обзир улогу родитеља или основних пружалаца бриге у заштити, бризи и развоју дјетета. Претпостављена одговорност, осим ако се не докаже другачије, лежи на дететовим родитељима или основним пружаоцима бриге.

70. Сва државна тела укључена у упућивање или помагање деци без родитељског старања треба у сарадњи с цивилним друштвом усвојити политике и процедуре које погодују размени података те умрежавању агенција и појединаца, како би се осигурала успешну брига, потпору по завршетку бриге и заштиту ове деце. Положај и/или структура агенције одговорне за надзор алтернативне бриге треба у највећем могућој мери да осигура доступност услуга свима којима су те услуге потребне.

71. Посебну пажњу треба посветити квалитету пружања алтернативне бриге, у институционалној или породичној заштити, посебно с обзиром на професионалне вештине, одабир, оспособљавање и надзор пружалаца бриге. Улогу и функције пружалаца заштите треба јасно одредити и разјаснити, с обзиром на улоге и функције дететових родитеља или старатеља.

72. У свакој држави меродавне власти морају припремити документ који утврђује права деце у систему алтернативне бриге, с обзиром на усклађеност с овим Смерницама. Треба осигурати да деца којој се пружа алтернативна брига у потпуности разумеју правила, прописе и сврху окружења у којем им се пружа брига, а такође и своја права и обавезе у том окружењу.

73. Сви облици пружања алтернативне бриге морају да се базирају на писаној изјави која утврђује циљеве и задатке пружаоца заштите у пружању услуга, а такође и природу њихових обавеза према детету које одражавају стандарде изложене у Конвенцији о правима детета, овим Смерницама и важећим законима. Сви пружаоци заштите треба да буду примерено оспособљени, односно одабрани у складу са правним захтевима за пружање услуга алтернативне бриге.

74. Регулаторни оквир треба успоставити у сврху осигурања стандардног поступка за упућивање, односно прихватање детета у окружење алтернативне бриге.

75. Културне и верске обичаје и поступке везане за пружање алтернативне бриге, укључујући и оне повезане с родним перспективама, треба уважавати и промовисати у оној мери у којој се покаже да су у складу с правима и најбољим интересом детета. Процес разматрања треба ли те поступке подржавати потребно је спровести уз учешће свих заинтересованих страна, укључујући културне и верске вође, стручњаке и особе које се брину о деци без родитељског старања, родитеље и све друге учеснике, као и саму децу.

1. Неформална брига

76. Како би се осигурало задовољавање одговарајућих услова у ситуацијама када појединци или породице пружају неформалну бригу, државе треба да признају улогу оваквог типа бриге, те предузму одговарајуће мере за осигурање њеног оптималног пружања, на бази процене о томе какву посебну помоћ или надзор може захтевати конкретна породица или појединац.

77. Меродавне власти треба, када је то примерено, да подстакну неформалне пружаоце заштите да обавесте о пружању бриге, те да настоје да им осигурају приступ свим расположивим услугама и повластицама које им могу помоћи у испуњавању обавеза да се брину о детету и пружају му/јој заштиту.

78. Држава треба да препозна стварну одговорност неформалних пружалаца бриге за дијете.
79. Државе морају да осмисле посебне и одговарајуће мере којима ће заштитити децу у неформалној бризи од злостављања, занемаривања, децејег рада и свих осталих облика искоришћавања, а посебну пажњу треба посветити неформалној бризи коју пружају особе које нису у сродству с дететом, рођаци које дете раније није познавало или који се налазе далеко од дететовог пребивалишта.

2. Општи услови који се односе на све облике пружања формалне алтернативне бриге

80. Пребацивање детета у услове алтернативне бриге треба спровести крајње опрезно и на начин прилагођен детету, а посебно уз укључивање нарочито оспособљеног особља, које не би требало да носи униформу.
81. Након што дете буде смештено у алтернативну бригу, треба омогућити и потстаћи контакте са породицом, а такође и са другим блиским особама – као што су пријатељи, комшије или ранији пружаоци бриге, водећи рачуна о заштити и најбољем интересу детета. У случају помањкања таквих контаката, дете треба да има приступ информацијама о члановима своје породице.
82. Државе треба да посвете посебну пажњу томе да деца, која су у систему алтернативне бриге јер су њихови родитељи на одслужењу затворске казне или су дуготрајно хоспитализовани, имају могућност одржавања контаката са родитељима, те да у том погледу добијају сву потребну стручну саветодавну помоћ.
83. Пружаоци бриге треба да осигурају да деца добијају одговарајуће количине здравих и хранљивих намирница, које су у складу са локалним прехранбеним навикама и одговарајућим прехранбеним стандардима, а такође и верским уверењима. Када је то потребно, такође треба давати и одговарајуће додатке прехране.
84. Пружаоци бриге треба да се брину о здрављу деце за коју су одговорни те да предузимају мере којима ће осигурати пружање медицинске неге, стручних савета и подршке када је то потребно.
85. Деца треба да имају приступ формалном, неформалном и струковном образовању које, у складу са њиховим правима, у највећој могућој мери треба да осигура у образовним установама у локалној заједници.
86. Пружаоци бриге треба да осигурају да се поштују права сваког детета на сопствени развој уз игру и слободне активности, укључујући и децу с тешкоћама у развоју, децу заражену или оболелу од ХИВ-а/АИДС-а или с било каквим другим посебним потребама, а такође и стварање могућности за такве активности, како у окружењу у којем се деци пружа заштита, тако и ван њега. Треба омогућити и подстицати контакте с децом и осталим члановима локалне заједнице.
87. Посебне безбедносне, здравствене, нутритивне, развојне и остале потребе одојчади и мале деце, укључујући и децу с посебним потребама, треба задовољавати у свим окружењима у којима се пружа заштита, укључујући и осигурање сталног односа привржености са конкретним пружаоцем бриге.
88. Деци треба омогућити да задовоље своје верске и духовне потребе, укључујући и посете квалификованих представника своје вере, те право да слободно одлуче желе ли да учествују у верским обредима, верском образовању и саветовању. Треба поштовати верску припадност детета и ниједно дете не сме да се подстиче или наговара да промени своју веру или уверења током његовог смештаја у систем заштите.
89. Сви одрасли који су одговорни за децу треба да поштују и подстичу право на приватност, укључујући и одговарајуће услове за хигијену и санитарне потребе који уважавају родне разлике и интеракцију, а такође и одговарајући сигуран и приступачан простор за чување приватних ствари.

90. Пружаоци бриге треба да схватају важност своје улоге у развоју осећаја сигурности, позитивних и брижних односа с децом и да буду у стању да се понашају у складу с тим.
91. Смештај у окружењу у којем се пружа алтернативна брига треба да задовољава здравствене и ббедносне услове.
92. Својим меродавним телима, државе морају да осигурају смештај деце у алтернативној бризи и надзор у њима, и да омогућују ефикасну заштиту деце од злостављања. Приликом одређивања животних услова, посебну пажњу треба посветити узрасту, зрелости и степену рањивости сваког детета. Мере заштите деце у систему бриге треба да буду у складу са законом и не смеју укључивати неразумна ограничења њихове слободе и понашања у поређењу са другом децом истог узраста у њиховој заједници.
93. Сва окружења у којима се пружа алтернативна брига морају да осигурају одговарајућу заштиту деце од отмице, трговине људима, продаје и свих осталих облика искоришћавања. Било каква с тим повезана ограничења њихове слободе и понашања смеју да укључе само мере које су стриктно нужне за осигурање њихове ефикасне заштите од таквих појава.
94. Све особе које се брину о деци треба да промовишу и подстичу децу и младе да доносе и примјењују утемељене одабире, узимајући у обзир прихватљиве ризике и узраст детета, у складу са његовим развојним способностима.
95. Државе, агенције и установе, школе и друге службе у заједници треба да предузимају одговарајуће мере којима се осигурава да деца у систему алтернативне бриге нису стигматизована током или после смештаја. Ту треба укључивати настојање да се максимално смањи идентификација детета као особе смештене у систем алтернативне бриге.
96. Све дисциплинске мере и мере за корекцију понашања које укључују мучење, окрутност, нехумано или понижавајуће понашање, укључујући изолацију или затварање у самицу, или било који други облик физичког или психичког насиља који може угрозити физичко или ментално здравље детета, морају бити строго забрањене у складу с међународним законима о људским правима. Државе морају предузети све потребне мере да спрече такве поступке и осигурати да они буду кажњиви законом. Ограничавање контаката са члановима дететове породице и другим особама које су детету посебно важне, никада се не сме користити као казнена мера.
97. Примена било какве силе и ограничења допуштена је искључиво у случајевима када је то апсолутно неопходно за очување физичког или психолошког интегритета детета или других особа, у складу са законом, разумно, примерено и уз уважавање темељних права детета. Ограничавање слободе лековима и медицинским средствима треба да се темељи на здравственим потребама и никада се не сме користити без процене и рецепта стручњака.
98. Деца смештена у систем заштите треба да имају приступ особи којој верују, којој се могу поверавати у потпуном поверењу. Ту особу треба да одреди меродавно тело, у договору са дететом. Дете треба информисати да у одређеним околностима правни или етички стандарди могу налагати кршење начела поверљивости.
99. Деца смештена у систем заштите треба да имају могућност коришћења познатог, делотворног и непристрасног механизма помоћу којег могу уложити жалбу или извести о проблемима везаним за понашање према њима или за услове смештаја. Такви механизми треба да укључују иницијалне консултације, повратне информације, спровођење и додатне консултације. У тај поступак треба да буду укључени млади са претходним искуством смештаја у систем заштите, при чему њиховим мишљењима треба придавати одговарајућу тежину. Овај поступак треба да воде стручне особе оспособљене за рад с децом и младима.

100. Како би се развијао дететов осећај сопственог идентитета, потребно је заједно са дететом водити дневник о његовом животу, који ће садржавати одговарајуће информације, фотографије, личне предмете и успомене из свакога раздобља дететовог живота и бити му на располагању током целог његовог живота.

Б. Правна одговорност за дете

101. У ситуацијама када су дететови родитељи одсутни или нису у могућности да доносе свакодневне одлуке, које су у најбољем интересу детета, а дететов смештај у систем алтернативне бриге одредило је или одобрило меродавно управно тело или судски орган, право и правну одговорност да доноси такве одлуке уместо родитеља, а саветујући се с дететом, треба поверити одређеном појединцу или меродавном телу. Државе треба да омогуће постојање механизма одређивања такве особе или тела.

102. Такву правну одговорност морају да доделе меродавне власти, које су дужне да је надзиру директно или преко службено акредитованих тела, укључујући и невладине организације. Одговорност за поступање дотичног појединца или тела сноси тело које додељује такве ингеренције.

103. Особе које имају такву правну одговорност морају бити угледни појединци, примерено упознати са проблемима деце, способни да раде са децом у директном контакту и да разумеју било какве посебне или културне потребе повјерене им деце. У том смислу ове особе треба да добију одговарајућу едукацију и стручну подршку. Такође, треба да буду у стању да доносе независне и непристрасне одлуке које су у најбољем интересу деце, те подстичу и штите добробит сваког детета.

104. Улога и конкретне одговорности именоване особе или тела:

- (а) треба да осигурају да се штите права детета и посебно да дете има одговарајућу бригу, смјештај, здравствену негу, могућности за развој, психосоцијалну потпору, образовање и језичку потпору;
- (б) треба да осигурају да дете има приступ правном и сваком другом облику заступања кад год је то потребно, уз саветовање са дететом како би тела које доносе одлуке узимала у обзир његове ставове, те уз пружање савета и информација детету о његовим/њеним правима;
- (е) треба да придонесу утврђивању постојаног решења које је у најбољем интересу детета;
- (д) треба да представљају везу између детета и различитих организација које детету могу пружати услуге;
- (е) треба да помажу детету у проналажењу породице;
- (ф) треба да осигурају да у случају репатријације или поновног спајања породица, тај поступак буде спроведен у најбољем интересу детета;
- (г) треба да помогну детету да одржава контакт са својом породицом, када је то примерено.

1. Агенције и установе одговорне за формалну бригу

105. Законом треба прописати да све агенције и установе морају да буду регистроване и да имају дозволу за рад коју издаје служба за социјалну заштиту или друго меродавно тело, те да непоштовање тог прописа представља законски кажњиво казнено дело. Овлашћења треба да издају редовно и да контролишу меродавна тела на основу стандардних критеријума који обавезно укључују циљеве агенције или установе, њено деловање, начин избора и квалификације особља, услове смештаја, те финансијске ресурсе и управљање.

106. Све агенције и установе морају имати писану политику деловања и изјаве о поступању, које су у складу с овим Смерницама и које јасно описују циљеве, политике, методе и стандарде који се примјењују при избору, праћењу рада, надзору и евалуацији квалификованог и одговарајућег особља које пружа заштиту, како би се осигурало задовољавање тих циљева.

107. Све агенције и установе морају припремити кодекс понашања запослених, усклађен с овим Смерницама, који утврђује улогу свакога стручњака, а посебно пружалаца заштите, и укључује јасне поступке указивања на могуће пропусте од било којег од запослених.

108. Облици финансирања заштите ни у ком случају не смеју подстицати непотребан смештај или продужени боравак детета у систему заштите, који организује или пружа агенција или установа.

109. Потребно је водити свеобухватну и ажурирану евиденцију о пружању услуга алтернативне бриге, укључујући и детаљну документацију о свој деци повереној на бригу, те о запосленом особљу и финансијским трансакцијама.

110. Документација о деци на заштити треба да буде потпуна, ажурирана, поверљива и сигурно заштићена; треба да укључује податке о примању деце на бригу те о њиховом одласку, као и облику, садржају и појединостима смештаја сваког детета, уза све одговарајуће идентификацијске документе и друге личне податке. Подаци о дјететовој породици треба да буду укључени у документацију о детету, као и у извјештаје о резултатима редовних евалуација. Ова документација треба да прати дете током целог периода смештаја у систем алтернативне бриге, а треба да је проуче за то овлашћени стручњаци одговорни за актуелну бригу о детету.

111. Поменута документација треба да буде доступна детету као и његовим родитељима или старатељима, уз ограничење када је то примерено, с обзиром на права детета на приватност и поверљивост. Пре упознавања са документацијом, током тог периода и након њега, потребно је осигурати одговарајуће саветовање.

112. Све услуге алтернативне бриге морају да имају јасну политику чувања поверљивости података који се односе на свако дете, а све особе које пружају заштиту морају бити упознате с том политиком и придржавати се њених одредаба.

113. У складу с начелом добре праксе, све агенције и установе морају институционално да спроводе поступак којим ће се пре запошљавања осигурати да све особе које се брину о деци и остали радници у директном контакту с децом буду подвргнути одговарајућој и свеобухватној процени прикладности за рад с децом.

114. Услови рада пружалаца заштите и запослених у агенцијама и установама, укључујући и накнаду за њихов рад, морају бити такви да осигуравају максималну мотивацију, задовољство послом и континуитет, а тиме и могућност да обављају своје дужности на најбољи и најуспешнији начин.

115. Сви пружаоци заштите треба да прођу обуку о правима деце без родитељског старања те о посебној осетљивости дјеце у изузетно тешким ситуацијама, као што су смештај у кризним ситуацијама или смештај ван подручја пребивалишта. Потребно је такође осигурати и сензибилизацију о културним, социјалним, родним и верским аспектима. Државе такође треба да осигурају одговарајуће ресурсе и канале за признавање ових стручњака, како би се олакшала примена ових одредаба.

116. Сво особље запослено у агенцијама и установама, које пружа бригу о деци, дужно је да прође обуку о правилном поступању у случају проблематичног понашања, укључујући и технике решавања сукоба и начине спречавања повређивања и самоповређивања.

117. Агенције и установе треба да осигурају да су пружаоци заштите спремни кад год је то потребно да одговоре на потребе деце са посебним потребама, нарочито деце изложене ХИВ-у/АИДС-у или другим хроничним физичким или психичким болестима, те деце с физичким или менталним потешкоћама.

2. Хранитељска брига

118. Меродавно тело или агенција дужно је да изради систем и примерено обучи задужено особље за процену и усклађивање дететових потреба са способностима и ресурсима потенцијалних хранитеља, а такође и да припреме све заинтересоване стране за смештај детета у хранитељску бригу.

119. У сваком месту треба одредити базу акредитованих хранитеља који могу деци да пруже бригу и заштиту, и одржавају њихове везе са породицом, заједницом и културном групом.
120. Потребно је развити систем посебних припрема, подршке и саветовања за хранитеље, те омогућити им да се редовно служе тим услугама пре, током и након смјештаја детета на бригу.
121. Пружаоци заштите треба да имају могућност да искажу своје мишљење и утичу на креирање политика у агенцијама које се баве пружањем хранитељске бриге скрби те у другим системима који се односе на децу.
122. Треба подстицати оснивање удружења хранитеља који могу пружити важну узајамну подршку и придонети развоју политика и праксе.

Ц. Институционална брига

123. Установе које пружају институционалну бригу треба да буду мањег капацитета и устројене у складу с правима и потребама детета у окружењу које у највећој могућој мери личи на породицу или малу групу. Њихова сврха је, опште узевши, да пруже привремену бригу и активно придонесу породичној реинтеграцији детета или, уколико то није могуће, да осигурају трајну бригу за дете у алтернативном породичном окружењу, укључујући – када је то примерено – и усвојење или *kafafu* по исламском праву.
124. Треба предузети мере да се, када је то потребно и примерено, дете којем је потребна искључиво заштита и алтернативна брига смести одвојено од деце повргнуте мерама казненоправног система.
125. Меродавне националне или локалне власти треба да успоставе строг поступак провере, који осигурава да се само одређени приједи врше у такве установе.
126. Државе морају да осигурају да у систему институционалне заштите буде довољан број особа које се брину о дјечи, како би се омогућило да се сваком детету појединачно посвети пажња те да се детету, када је то примерено, омогући успостављање чврсте везе с конкретним пружаоцем бриге. Особе које пружају заштиту такође треба распоредити у установи на начин који омогућује делотворно спровођење циљева и задатака бриге те осигурава заштиту детета.
127. Закони, политике и прописи треба агенцијама, установама и појединцима да забране наговарање и позивање на смештај деце у систем институционалне заштите.

Д. Надзор и праћење

128. Агенције, установе и стручњаци укључени у пружање заштите треба да буду одговорни меродавном јавном телу, које је дужно да осигура, *интер алиа*, честе инспекције које се односе на заказане и ненајављене посете, те укључују посматрање и разговоре с особљем и с децом.
129. У мери у којој је то могуће и примерено, у задатке инспекције треба укључити и компоненту обуке и јачања капацитета пружалаца заштите.
130. Државе треба постаћи да осигурају постојање независног механизма праћења који узима у обзир Начела везана за Статус националних институција за заштиту и промоцију људских права (Париска начела), Механизам праћења треба да буде лако доступан деци, родитељима и особама одговорним за децу без родитељског старања. Функције механизма праћења треба да укључују:

- (а) саветовање у условима приватности с децом у свим облицима алтернативне бриге, посете местима у којима живе, те предузимање истраге у свим наводним случајевима кршења дечјих права у тим окружењима, по приспећу жалбе или на сопствену иницијативу;

- (б) препоручивање одговарајућих политика меродавним властима, с циљем побољшања поступања с децом без родитељског старања и осигурања да је то поступање у складу с превладавајућим резултатима истраживања о заштити, здрављу, бризи и развоју дјеце;
- (е) подношење предлога и запажања о нацртима закона;
- (д) подношење независних доприноса поступку извјештавања у складу с Конвенцијом о правима детета, укључујући и периодичне извештаје држава странака Конвенције Одбору за права детета с обзиром на примену ових Смерница.

Е. Подршка после завршетка бриге

131. Агенције и установе треба да имају јасну политику и да спроводе договорене мере везане за планирано и непланирано закључење њиховог рада с децом, како би осигурале одговарајућу потпору након завршетка пружања заштите и/или даље активности. Током целокупног раздобља пружања бриге, они систематски треба да раде на припремању детета да постане аутономно и у потпуности се integriше у заједницу, посебно стицањем социјалних и животних вештина које се јачају учествовањем у животу локалне заједнице.

132. Процес прелаза из система заштите на подршку након завршетка заштите треба узети у обзир род и узраст детета, његову зрелост и специфичне околности те укључити саветовање и потпору с посебним циљем да се избегне искоришћавање. Децу која напуштају систем заштите треба подстаћи да се укључе у планирање живота након завршетка заштите. Деца с посебним потребама, нпр. она с различитим облицима тешкоћа у развоју треба да се користе одговарајућим системом потпоре који ће омогућити, *интер алиа*, избегавање њихова непотребног смештаја у институције. И јавни и приватни сектор треба различитим подстицајним мерама да запошљавају децу из различитих облика заштите, посебно децу с посебним потребама.

133. Посебна настојања треба уложити како би се, кад год је то могуће, сваком детету доделила специјализована особа која ће му помоћи у прелазном раздобљу и привикавању на самосталан живот након изласка из система заштите.

134. Припреме за живот након завршетка заштите треба да почне што је раније могуће током боравка у систему заштите, а у сваком случају довољно рано пре дететовог напуштања система заштите.

135. Младима који напуштају систем заштите треба пружити континуиране могућности образовања и струковног оспособљавања у склопу стицања животних вјештина, како би и м се помогло да остварују сопствене приходе те да постану финансијски независни.

136. Младима који напуштају систем заштите или им се пружа подршка након завршетка заштите, треба омогућити приступ социјалним, правним и здравственим услугама, а такође и одговарајућу финансијску потпору.

VIII. БРИГА О ДЕЦИ КОЈА СЕ НАЛАЗЕ ИЗВАН ДРЖАВЕ У КОЈОЈ ИМАЈУ ПРЕБИВАЛИШТЕ

А. Смештај детета на бригу у иностранство

137. Сва јавна и приватна тела и све особе укључене у поступке везане за слање детета на бригу у државу која није држава у којој дете има пребивалиште, ради медицинског поступка, привременог боравка, одмора или из било којег другог разлога, дужни су примењивати ове Смернице.

138. Наведене државе морају да осигурају да одређено именовано тело сноси одговорност за одређивање специфичних стандарда које треба задовољити, посебно имајући у виду критеријуме одабира пружалаца заштите у земљи домаћину, те квалитет бриге и каснијих активности, као и надзор и праћење спровођења таквих поступака.

139. Како би се осигурала одговарајућа међународна сарадња и заштита деце у оваквим ситуацијама, државе се позивају да ратификују или приступе Хашкој конвенцији од 19. октобра 1996. године о надлежности, меродавном праву, признању, извршењу и сарадњи у вези са родитељском одговорношћу и мерама за заштиту деце.

Б. Брига о детету које је већ у иностранству

140. Ове смернице, као и друге меродавне међународне одредбе, треба примењивати на сва јавна и приватна тела и све особе укључене у поступке везане уз дете којем је из било којег разлога потребна брига током боравка у држави која није држава у којој уобичајено живи.

141. Деца која су без пратње или одвојена, а која се већ налазе у иностранству, у начелу треба да уживају једнак ниво заштите и бриге као и локална деца у конкретној држави.

142. При одређивању одговарајућег облика заштите, треба узети у обзир индивидуалне различитости и специфичности одвојене деце или деце без пратње – као што су етничко и миграцијско порекло или културне и верске специфичности.

143. Деца која су без пратње или одвојена, укључујући и децу која на незаконит начин уђу у земљу, по правилу не смеју да буду лишена слободе искључиво због кршења било којег закона који регулише улазак и боравак у земљи.

144. Деца-жртве трговине људима не смеју се задржавати у полицији нити кажњавати због присилног учествовања у незаконитим радњама.

145. Чим се пронађе дете без пратње, препоручује се да државе одреде старатеља или, када је то потребно, организацију која ће током поступка утврђивања статуса датет и доношења одлука у вези с њим заступати дете и бити одговорна за његову/ њену заштиту и добробит.

146. Чим одвојено дете или дете без пратње буде смештено у систем заштите, треба предузети све разумне мере да се пронађе његова/ њена породица и поново успоставе породичне везе, уколико је то у најбољем интересу детета и неће угрозити укључене стране.

147. Како би се олакшало планирање будућности детета које је одвојено или без пратње на начин који најбоље штити његова/ њена права, меродавна државна тела и службе социјалне заштите треба да предузму све разумне мере да прибаве документацију и информације потребне за процену ризика детета те социјалних и породичних услова у држави у којој дете има пребивалиште.

148. Деца без пратње и одвојена деца не смеју се вратити у државу у којој живе у овим случајевима:

(а) ако, према резултатима процене ризика и сигурности, постоји основана сумња да је безбедност детета угрожена;

(б) ако се пре повратка не утврди одговарајући пружалац заштите, нпр. родитељ, други рођак, друга одрасла особа-пужалац бриге, државна агенција или овлашћена агенција, или установа у земљи порекла која пристане и у могућности је да преузме одговорност за дете и да му пружа одговарајућу бригу и заштиту;

(е) ако то према оцени меродавних тела из других разлога није у најбољим интересима детета.

149. Узимајући у обзир наведене циљеве, треба промовисати, јачати и развијати сарадњу између држава, регија, локалних власти и организација цивилног друштва.

150. У случајевима када је то у најбољем интересу детета и не угрожава само дете нити његову/њену породицу, треба предвидети могућности за делотворно укључивање конзуларних служби, односно уколико то није могуће, правних заступника у држави порекла.

151. Особе одговорне за добробит детета без пратње или одвојеног детета дужне су да омогуће редовну комуникацију између детета и његове/њене породице, осим у случајевима када је то противно жељи детета или пак очито није у складу с најбољим интересом детета.

152. Смештај с циљем усвајања или *kafale* према исламском праву на сме се узимати као одговарајућа полазна могућност у случају детета без пратње или одвојеног детета. Државе се позивају да такве могућности размотре тек након што се исцрпе сви напори усмерени на проналажење дететових родитеља, проширене породице или уобичајених пружалаца заштите.

IX БРИГА У ВНАРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА

А. Примена Смерница

153. Ове Смернице морају се примењивати и у ванредним ситуацијама узрокованим природним катастрофама или катастрофама које узрокује човек, укључујући и међународне или локалне оружане сукобе и стране окупације. Појединцима и организацијама који желе да раде за добробит деце без родитељског старања у ванредним ситуацијама, посебно се препоручује да делују у складу с овим Смерницама.

154. У таквим околностима, држава или актуелна власт на конкретном подручју, међународна заједница и све локалне, националне, стране и међународне агенције које пружају или намеравају да пруже услуге намењене деци, треба:

- (а) да осигурају да све организације и особе укључене у поступке с децом без пратње или с одвојеном децом имају довољан ниво искуства, обуке, ресурса и опреме да то чине на одговарајући начин;
- (б) да развијају, према потреби, систем привремене и дугорочне бриге у породичном окружењу;
- (е) да користе институционалну заштиту само као привремену меру док се не развије систем бриге у породичном окружењу;
- (д) да забране оснивање нових установа за пружање институционалне бриге, намењених истовременој брзи за велике групе деце на сталној или дугорочној основи;
- (е) да спрече прекогранично расељавање деце, осим у случајевима описаним у ставу 160;
- (ф) да пропишу обавезу сарадње у поступцима проналажења породице детета и мерама реинтеграције.

Спречавање одвајања

155. Организације и органи власти дужни су да предузму све мјере за спречавање одвајања деце од њихових родитеља или примарних пружалаца бриге, осим у случајевима када то захтева најбољи интерес детета, те осигурати да њихови поступци нехотице не подстичу одвајање породице пружањем услуга и повластица намењених само деци, а не и њиховим породицама.

156. Одвајање на иницијативу дететових родитеља или других примарних пружалаца бриге треба спречити:

- (а) осигурањем да сва домаћинства имају приступ основним намирницама и лековима и другим услугама, укључујући и образовање;
- (б) ограничавањем развоја могућности за институционалну заштиту и ограничавањем коришћења таквих услуга на ситуације у којима је то апсолутно неопходно.

Б. Облици бриге

157. Треба подстицати заједнице да имају активну улогу у праћењу и решавању проблема везаних за бригу и заштиту деце у локалном контексту.

158. Треба подстицати пружање бриге у дететовој заједници, укључујући и хранитељство, с обзиром на то да се тиме осигурава континуитет у социјализацији и развоју детета.

159. С обзиром на то да деца без пратње или одвојена деца могу бити изложена повећаном ризику од злостављања или искоришћавања, треба предвидети мере праћења и пружања специфичне помоћи како би се осигурала њихова заштита.

160. У ванредним ситуацијама децу не треба премештати у друге државе од оне у којој имају пребивалиште, због пружања алтернативне бриге, већ само привремено из изузетних здравствених, медицинских или безбедносних разлога. У таквом случају децу треба распоредити у места која су што ближе њиховом дому, треба да их прати родитељ или пружалац бриге којег дете познаје, те треба постојати јасан план повратка детета.

161. Уколико је немогуће спровести породичну реинтеграцију у примереном раздобљу или се пак оцени да је она супротна најбољем интересу детета, потребно је размотрити стабилна и коначна решења, као што су *кафала* према исламском праву или усвојење; а ако то није изводљиво, треба размотрити друге дугорочне могућности, као што су удомљавање или одговарајућа институционална брига, укључујући и групне домове или друге облике самосталног становања деце уз надзор.

Ц. Проналажење породице и реинтеграција са породицом

162. Идентификација, регистрација и прибављање документације деце без пратње или одвојене деце представљају приоритете у свакој ванредној ситуацији и потребно их је спровести што је брже могуће.

163. Активности везане уз регистрацију треба да спроводе или директно надзиру државне власти и изричито опуномоћена тела која сnose одговорност те имају искуство у обављању таквих задатака.

164. Нужно је поштовати поверљивост прикупљених података и успоставити системе за сигурно преношење и чување тих података. Податке смеју да размењују само овлашћена тела у сврхе проналажења, реинтеграције породице и осигурања бриге.

165. Све особе укључене у проналажење чланова породице или законских заступника или старатеља, кад год је то могуће, треба да делују у оквиру усклађеног система, употребљавају стандардизоване обрасце и међусобно компатибилне процедуре. Притом треба да осигурају да дете и остале заинтересоване стране не буду изложене опасностима узрокованим њиховим поступцима.

166. Веродостојност сродства и потврда спремности детета и чланова породице на поновно спајање породице мора се проверити у случају сваког дјетета. Не сме се предузети никакав поступак који би могао спречавати могућу реинтеграцију породице, као што су усвајање, промјена имена или пресељење у места удаљена од вероватне локације породице, све док све не исцрпе сви напори за проналажење породице.

167. Одговарајућу документацију о свакоме смештају детета треба прикупљати и чувати на сигурном, како би се омогућило спајање породице у будућности.